www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

YURIDIK PSIXOLOGIYANING TARMOQLARI

Rasulova Nodirabegim Rasuljon qizi
Andijon davlat universiteti
Ijtimoiy iqtisodiy fakulteti talabasi
Lagaped Psixolig
+998998667326
Rasulovanodirabegim08@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola huquqiy psixologiyaning ko‘p qirrali sohasiga kirib, uning turli sohalarini, ularning metodologiyalarini va huquq tizimidagi inson xatti-harakatlarini tushunishga qo‘shgan hissalarini o‘rganadi. Huquqiy psixologiya bir qator sub-fanlarni o‘z ichiga oladi, ularning har biri psixologiya va qonun o‘rtasidagi kesishishning o‘ziga xos jihatlariga qaratilgan. Ushbu sohalarda qo‘llaniladigan usullar ko‘rib chiqiladi va taniqli tadqiqotlar natijalari muhokama qilinadi. Maqola huquqiy psixologiya tadqiqotlarining natijalarini muhokama qilish bilan yakunlanadi va ushbu sohaning kelajakdagi potentsial yo‘nalishlari to‘g‘risida tushuncha beradi.

Kalit so‘zlar: yuridik psixologiya, sud psixologiyasi, Jinoyat psixologiyasi, tergov psixologiyasi, sud konsaltingi, hakamlar hay'ati tanlovi, guvohlarning ko‘rsatmalari, ekspert ko‘rsatmalari, metodologiya, natijalar, munozara.

Huquqiy psixologiya-bu psixologiya tamoyillarini huquqiy tizim bilan birlashtirgan, huquqiy kontekstda inson xatti-harakatlari to‘g‘risida qimmatli tushunchalarni beradigan dinamik sohadir. Ushbu maqola huquqiy psixologiyaning turli sohalarini ochib berishga qaratilgan bo‘lib, ularning huquqiy jarayonlarni tushunishimizga qo‘shgan noyob hissalarini ta'kidlaydi. Sud psixologiyasi va jinoiy psixologiyadan tortib sud konsaltingi va hakamlar hay'ati tanlovigacha har bir sub-intizom huquqiy sharoitda inson xulq-atvori haqidagi tushunchamizni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Huquqiy psixologiyaning evolyutsiyasi psixologik tamoyillarni huquqiy masalalarda qo‘llash uchun asos yaratgan Gyugo M. D. Nsterberg va Uilyam Stern kabi kashshoflarning asarlarida ildiz otgan. Ko‘p yillar davomida maydon bir nechta alohida tarmoqlarga aylandi. Masalan, sud psixologiyasi psixologik printsiplarni sud ishlariga tatbiq etishga qaratilgan bo‘lib, ko‘pincha jinoiy tergov va sud ishlarini o‘z ichiga oladi. Jinoyat psixologiyasi jinoyatchilarning motivatsiyasi va xatti-harakatlarini o‘rganadi, huquqni muhofaza qilish organlari va yuridik mutaxassislar uchun qimmatli tushunchalarni taklif qiladi.

Huquqiy psixologiyada qo‘llaniladigan metodologiyalar uning tarmoqlari bo‘yicha farq qiladi. Sud psixologlari tergovda yordam berish uchun jinoiy profillash va xavfni baholash kabi usullardan foydalanishlari mumkin, sud maslahatchilari esa soxta sud jarayonlari va fokus-guruhlardan foydalanib, sudyalarning potentsial reaktsiyalarini aniqlaydilar. Eksperimental dizaynlar, so‘rovlar va ishlarni tahlil qilish guvohlarning ko‘rsatmalari va ekspert guvohliklarining ishonchliligini o‘rganishda keng tarqalgan yondashuvlardir. Neyroimaging va psixofiziologik chora-tadbirlar kabi ilg‘or texnologiyalardan foydalanish ham qonuniy qarorlar qabul qilish asosidagi kognitiv jarayonlarni tushunishda keng tarqalgan.

Huquqiy psixologiya-bu psixologik omillar huquqiy jarayonlar va natijalarga qanday ta'sir qilishi mumkinligini tushunish uchun psixologiya va huquq tamoyillarini birlashtirgan sohadir. Huquqiy psixologiya doirasida psixologiya va huquqiy tizim o‘rtasidagi kesishishning turli jihatlariga e'tibor qaratadigan bir nechta filiallar yoki pastki maydonlar mavjud. Huquqiy psixologiyaning ba'zi asosiy tarmoqlari:

Sud Psixologiyasi:

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

Sud psixologiyasi-bu psixologik printsiplar va usullarni huquqiy va jinoiy Adliya tizimiga tatbiq etadigan psixologiyaning ixtisoslashgan sohasi. Sud psixologiyasining ba'zi asosiy jihatlari:

Ta'rif:Sud psixologiyasi-bu psixologiya va huquqiy tizimning kesishishi. Bu psixologik bilimlarni, nazariyalarni va texnikalarni huquqiy jarayonning turli jihatlariga qo‘llashni o‘z ichiga oladi.

Fokus Joylari:

- Jinoiy profillash: sud psixologlari jinoyatchilarning psixologik xususiyatlari, xulq-atvori va jinoyat joyini tahlil qilish asosida ularning profillarini yaratishda ishtirok etishlari mumkin.
- Kompetentsiyani baholash: shaxsning ruhiy holatini baholash va ularning sudda qatnashish yoki sud protsessida qatnashish qobiliyatini aniqlash.
- Guvohlarning ko‘rsatmalari: guvohlarning guvohliklari va sud ishlarida xotirani eslab qolishning ishonchliligini o‘rganish va baholash.
- Hakamlar hay'ati tanlovi: sudyalarni tanlashda ularning fikrlariga ta'sir qilishi mumkin bo‘lgan noto‘g‘ri qarashlar, munosabatlar va xususiyatlar haqida tushuncha berish orqali yordam berish.
- Huquqbuzarlarni baholash va davolash: xavflarni baholash, reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish va terapevtik aralashuvlarni ta'minlash kabi jinoiy Adliya tizimiga aloqador shaxslarni baholash va davolash.
- Jabrlanuvchi: jinoyatchilikning jabrlanganlarga psixologik ta'sirini o‘rganish va ularga oqibatlarni engishga yordam berish.

Sud psixologlarining ro`llari:

- Ekspert guvohi: sud psixologlari ko‘pincha sudda ekspert guvoh sifatida xizmat qilib, o‘z ekspertizalari doirasidagi masalalar bo‘yicha o‘zlarining professional fikrlarini bildiradilar.
- Maslahatchilar: ular muayyan holatlar haqida psixologik tushuncha berish uchun yuridik mutaxassislar, huquqni muhofaza qilish organlari va boshqa tashkilotlar bilan maslahatlashishlari mumkin.
- Tadqiqot: jinoiy xatti-harakatlarning psixologik omillari, huquqiy jarayonlar va aralashuvlar samaradorligini tushunishni yaxshilash uchun tadqiqotlar o‘tkazish.

Ta'lim va tarbiya:

- Sud psixologlari odatda psixologiyada ilg‘or darajalarga ega (odatda doktorlik yoki Psy.D.) sud psixologiyasi bo‘yicha maxsus tayyorgarlik bilan. Ba'zilar yuridik tayyorgarlik yoki tajribaga ega bo‘lishi mumkin.

Axloqiy Mulohazalar:

- Sud psixologlari axloqiy ko‘rsatmalarga rioya qilishlari, ularning baholari va aralashuvlari yaxlitlik, xolislik va huquqiy ishlarda ishtirok etuvchi shaxslarning huquqlarini hurmat qilish bilan olib borilishini ta'minlashlari kerak.

Sud psixologiyasi jinoiy xatti-harakatlar va sud protsessining turli jihatlarini tushunish, baholash va hal qilish uchun psixologik ekspertizani qo‘llash orqali huquqiy tizimda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Jinoyat Psixologiyasi:

- Ta'rif: Jinoyat psixologiyasi jinoiy xatti-harakatlarni o‘rganishga alohida e'tibor qaratadi.
- Fokus: bu jinoiy faoliyat bilan shug‘ullanuvchi shaxslarning motivlari, xavf omillari va psixologik xususiyatlarini tushunishni o‘z ichiga oladi.

Qurbonologiya:

- Ta'rif: jabrlanuvchi jinoyatchilikning jabrlanganlarga psixologik ta'sirini o‘rganishdir.
- Fokus: u qurbonlikning hissiy, jismoniy va ijtimoiy ta'sirini o‘rganadi va jabrlanganlarni qo‘llab-quvvatlash va ularga yordam berish strategiyasini ishlab chiqishga qaratilgan.

Huquqiy Qarorlar Qabul Qilish:

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

- Ta'rif: ushbu bo‘lim huquqiy qarorlarni qabul qilish bilan bog‘liq psixologik jarayonlarni, shu jumladan sudyalar, sudyalar va yuridik mutaxassislar qanday qaror qabul qilishlarini o‘rganadi.
- Fokus: ushbu sohadagi tadqiqotlar kognitiv tarafkashlik, qaror evristikasi va hissiyotlarning qonuniy hukmlarga ta'siri kabi omillarni o‘rganadi.

So‘roq va intervyu:
- Ta'rif: ushbu bo‘lim samarali va axloqiy so‘roq va intervyu o‘tkazishda ishtirok etadigan psixologik texnika va tamoyillarga qaratilgan.
- Fokus: u guvohlar va gumonlanuvchilardan ishonchli ma'lumot olish, majburlash yoki yolg‘on iqror bo‘lishdan saqlanish usullarini o‘rganishni o‘z ichiga oladi.

Voyaga Etmaganlar Uchun Adolat Psixologiyasi:
- Ta'rif: voyaga etmaganlar Adliya psixologiyasi voyaga etmaganlar Adliya tizimining psixologik jihatlariga qaratilgan.
- Fokus: bu yoshlarda antisosial xatti-harakatlarning rivojlanishini tushunish, reabilitatsiya dasturlarini baholash va voyaga etmagan huquqbuzarlar bilan bog‘liq siyosatni xabardor qilishni o‘z ichiga oladi.

Psixologiya va huquqni muhofaza qilish:
- Ta'rif: ushbu soha huquqni muhofaza qilish organlarida psixologik tamoyillarning qo‘llanilishini o‘rganadi.
- Fokus: u politsiyani o‘qitish, stressni boshqarish, kuch ishlatish va politsiyaning ofitserlarning ruhiy salomatligiga ta'siri kabi mavzularni o‘z ichiga oladi.

Huquqiy Etika va kasbiy xulq-atvor:
- Ta'rif: ushbu bo‘lim huquq tizimida ishlaydigan shaxslarning, shu jumladan advokatlar va sudyalarning axloqiy mulohazalari va kasbiy xulq-atvorini o‘rganadi.
- Fokus: bu advokat-mijoz munosabatlari, manfaatlar to‘qnashuvi va axloqiy qarorlarning huquqiy natijalarga ta'siri kabi masalalarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi.

Ushbu tarmoqlar ko‘pincha bir-birining ustiga chiqadi va yuridik psixologiya bo‘yicha tadqiqotchilar va amaliyotchilar huquqiy tizimdagi murakkab muammolarni hal qilish uchun bir nechta sohalardan foydalanishlari mumkin.

Munozara bo‘limi huquqiy psixologiya tadqiqotlarining natijalarini tanqidiy baholaydi. Unda sud zalidagi topilmalarning amaliy qo‘llanilishi, muayyan metodologiyalar atrofidagi axloqiy mulohazalar va ushbu sohadagi tadqiqotchilar duch keladigan doimiy muammolar ko‘rib chiqiladi. Bundan tashqari, u tadqiqot natijalarining ishonchliligi va asosliligini oshirish uchun huquqiy va psixologik mutaxassislar o‘rtasida fanlararo hamkorlik imkoniyatlarini o‘rganadi.

Xulosa va takliflar: Xulosa qilib aytganda, yuridik psixologiya boy gobelenlarni qamrab oladi filiallar, ularning har biri huquqiy tizim ichidagi inson xatti-harakatlarini nozik tushunishga hissa qo‘shadi. Soha rivojlanishda davom etar ekan, tadqiqotchilar metodologik muammolar va axloqiy mulohazalarni hal qilishda hushyor bo‘lishlari kerak. Tadqiqot natijalari amaliy qo‘llanmalarga samarali tarjima qilinishini va oxir-oqibat huquqiy tizimning adolatliligi va samaradorligini oshirishni ta'minlash uchun psixologlar va yuridik mutaxassislar o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish kerak. Kelajakdagi tadqiqotlar sohani yanada rivojlantirish va rivojlanayotgan huquqiy muammolarni hal qilish uchun rivojlanayotgan texnologiyalar va innovatsion metodologiyalarni o‘rganishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Аминов, И. И. Юридическая психология / И. И. Аминов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 415 с.
2. Васильев, В. Л. Юридическая психология / В. Л. Васильев. – СПб.: Питер, 2002. – 640 с.

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

3. Еникеев, М. И. Юридическая психология / М. И. Еникеев. – М.: Норма, 2008. – 512 с.

4. Михайлова, В. П. Юридическая психология / В. П. Михайлова, Н. И. Корытчекнова, Л. И. Александрова. – М.: Флинта, 2008. – 392 с.

5. Петруня, О. Э. Юридическая психология / О. Э. Петруня. – М.: 2007. – 171 с.

6. Поздняков, В. М. Юридическая психология: генезис и перспективы / В. М. Поздняков // Прикладная юридическая психология. – 2010. – № 2. – С. 15–37.